

ДОЛИНСЬКА М. С.,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
господарсько-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-1.6>

ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Дослідження присвячене актуальним питанням правового регулювання юридичної освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

У проєкті «Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії» не врегульовано питання провадження деяких видів правничої діяльності, а саме наукової викладацької діяльності та діяльності фахівців, які працюють в органах Міністерства внутрішніх справ України.

На думку автора, зміни українського законодавства щодо євроінтеграційних процесів також мають відбуватися з урахуванням позитивного закордонного досвіду правового регулювання юридичної освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Проаналізовано досвід зарубіжних країн щодо діяльності закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Особливу увагу приділено правовому регулюванню юридичної освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання в Республіці Молдова.

Наголошено на тому, що в Україні й надалі повинні існувати разом з класичними юридичними закладами освіти заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, зокрема ті, які перебувають в системі Міністерства внутрішніх справ України. Ці установи мають здійснювати підготовку здобувачів вищої освіти для подальшого їх працевлаштування не тільки в органи поліції, але й як профільних юристів.

Українському законодавцю варто запозичити досвід молдавських колег щодо регулювання в Законі України «Про вищу освіту» діяльності закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, зокрема тих, які належать до системи Міністерства внутрішніх справ України.

Порядок відбору та умови прийому кандидатів до закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС України мають встановлюватися Міністерством внутрішніх справ за допомогою відповідних відомчих нормативних актів, однак з урахуванням специфіки служби та освіти за відповідними напрямками, а також у поєднанні із загальними основами організації прийому в національній освіті.

Ключові слова: *заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, органи поліції.*

Dolynska M. S. Problems of legal education in specific higher education institutions

The research deals with the current issues of legal regulation of law education in specific higher education institutions.

The draft Concepts on Improving Legal (Law) Education for the Professional Training of Lawyer in accordance with the European Standards for Higher Education and the Legal Profession do not regulate the issue of conducting some types of legal activities: scientific teaching activities and the activities of specialists working in the bodies of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

According to the author, changes in the Ukrainian legislation in the field of European integration processes should occur, taking into account the positive foreign experience of legal regulation of law education in specific higher education institutions. The experience of foreign countries concerning the activities of specific higher education institutions is analyzed. Special attention is paid to the legal regulation of law education in specific higher education institutions of the Republic of Moldova.

It is emphasized that in Ukraine there should be, in addition to the classical legal educational institutions, specific higher education institutions, in particular within the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. These institutions should train higher education applicants to their further employment not only as the police, but also as lawyers.

The Ukrainian legislator should draw on the experience of the Moldovan counterparts in regulating the activities of specific higher education institutions in the Law of Ukraine “On Higher Education”, in particular those institutions that belong to the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

The procedure for the selection and conditions of candidates admission to specific higher education institutions of the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine should be established by the Ministry of Internal Affairs by means of appropriate departmental normative acts, taking into account the specific service and education in the relevant areas, as well as in conjunction with the general organization framework of the national education.

Key words: *specific higher education institutions, police authorities.*

Вступ. Набуття високоякісної юридичної освіти здобувачами освіти дає їм змогу в майбутньому знайти гідну та високооплачувану працю.

Існують різні види кваліфікацій юридичної діяльності, тобто окремі види юридичних чи правничих професій. Однак чинним законодавством встановлено певні вимоги щодо набуття вищої юридичної освіти до окремих професій. Наприклад, лише здобувачі вищої освіти освітнього ступеня «магістр» мають право претендувати на посади нотаріуса, судді, адвоката, прокурора, керівника та заступника територіального органу поліції.

Однак для того, щоби працювати в органах системи Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС), зокрема в органах поліції, здобувачі вищої освіти мають не тільки набути широких знань у галузі права, але й володіти спеціальними знаннями та навичками, тобто набути певних компетентностей, без яких не зможуть проводити ефективну професійну діяльність.

Ще за часів СРСР на українських землях ефективно здійснювали освітню правничу діяльність навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, які належали до органів системи Міністерства внутрішніх справ. В Україні досі юридичні навчальні заклади зі специфічними умовами навчання здійснюють підготовку кадрів – правників різних видів юридичної діяльності, зокрема для правоохоронних органів. Випускники цих закладів вищої освіти працюють не лише в органах МВС, але й у судових та нотаріальних органах, прокуратурі, займаються адвокатською діяльністю.

У проєкті «Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії» до правничих професій віднесено лише чотири окремі професії, такі як адвокат, нотаріус, прокурор, суддя. Однак у цьому проєкті не врегульовано питання провадження інших видів

правничої діяльності, зокрема наукової викладацької діяльності, та фахівців, які працюють в органах Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий аналіз юридичної освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання в Україні, певних зарубіжних країнах дає змогу глибше зрозуміти специфіку юридичної освіти у вищезазначених закладах вищої освіти, з'ясувати закономірності та забезпечити подальший розвиток правового регулювання юридичної освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Дослідженнями щодо діяльності закладів вищої освіти займалися В. Більченко, І. Винярчук, Ю. Йосипів, Т. Кагановська, І. Красницький, І. Личенко, У. Парпан, В. Романюк, Л. Рябовол, О. Гуріна, М. Федоров, Ю. Фігель, М. Шелухін та інші науковці. Однак у зв'язку з останніми змінами чинного законодавства слід відзначити, що науковцями приділено недостатньо уваги проблемам юридичної освіти в Україні та аналізу досвіду зарубіжних країн щодо набуття юридичної освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз досвіду вищої юридичної освіти України та зарубіжних країн щодо правового регулювання набуття юридичної освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання; аналіз джерельної та законодавчої бази щодо проблем юридичної освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання за допомогою порівняльно-правового, діалектичного та інших методів.

Результати дослідження. Система юридичної освіти в незалежній Україні постійно розвивається та вдосконалюється, одночасно відображає зміни законодавства, суспільно-політичні та правові зміни держави.

В Україні традиційно готують універсальних та широко профільних юристів. У більшості навчальних закладів останнім часом пропонуються різні спеціалізації, які починаються на 3–4 курсах. Переважно це кримінально-правова, державно-правова, цивільна, господарська та міжнародна спеціалізації. Правильно зазначає М. Шелухін, що найчастіше спеціалізації утворюються (вказуються) задля залучення якомога більшої кількості абітурієнтів. Необов'язковим є те, що випускники, які вибрали державне право, зможуть в майбутньому працювати в апаратах державних і громадських організацій, а випускники кримінальної спеціалізації – слідчими, і навпаки, вибір якоїсь спеціалізації не означає, що випускник ВНЗ не зможе займатися в майбутньому іншими напрямками [1, с. 257].

На нашу думку, це особливо доречним є тоді, коли студент здобуває вищу юридичну освіту за свої власні кошти або кошти своїх батьків.

Органи поліції сучасної України потребують працівників, які б володіли широкими знаннями у правничій діяльності, але також відповідали високим етичним та моральним людським якостям. Підготовка у закладах вищої освіти системи МВС України повинна не лише надати ґрунтовні знання та вміння, але й сформувати здатність випускників до саморозвитку, а також вміння адаптуватися до нових соціальних та інформаційних, технічних та технологічних вимог, особливо до самоосвіти. Така підготовка дасть змогу не тільки сформувати професійні інтереси майбутніх правоохоронців, але й належно зорієнтувати, дати чітке уявлення про переваги й труднощі, які пов'язані зі службою в органах поліції [2, с. 243].

У законодавчому порядку (у статті 74 Закону України «Про Національну поліцію») не передбачено конкретних умов навчання майбутніх поліцейських. Однак законодавцем наголошено на тому, що підготовка майбутніх поліцейських відбувається вищими навчальними закладами зі спеціальними умовами навчання.

У статті 1 Закону України «Про вищу освіту» законодавцем окремо виділено лише вищі військові навчальні заклади як заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Отже, законодавцем в окрему групу не виділено заклади вищої освіти, які б здійснювали підготовку кадрів для потреб органів Міністерства внутрішніх справ України.

Ми погоджуємося з В. Романюком в тому, що «не вважається дискримінацією права на здобуття вищої освіти встановлення обмежень та привілеїв, що визначаються специфічними умовами здобуття вищої освіти, зумовленими особливостями отримання кваліфікації». Під специфічними умовами навчання зазвичай розуміються певні обмеження, зокрема

добір на навчання, вік, стан здоров'я здобувача, здобуття освіти та перебування у закритому соціальному співтоваристві, певна особлива субкультура. До привілеїв автор відносить високі вимоги до дисципліни, гарантоване працевлаштування, державне забезпечення, а також посилене вивчення фахових дисциплін та постійне стажування тощо. Вищезазначене у своїй сукупності має привести до отримання випускником закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання достатньої компетентності (динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність) [2, с. 242].

Ми підтримуємо думку українських науковців, зокрема В. Романюка, про те, що руйнувати «систему відомчих вищих навчальних закладів МВС у той час, коли Національна поліція відчуває «кадровий голод», здається як мінімум нераціональним». Позитивність цієї думки підтверджується на практиці. Так, в результаті щорічного інтерв'ювання працівників підрозділів кадрового забезпечення окремих територіальних органів Національної поліції були отримані відомості, що свідчать про різний рівень підготовленості до служби у практичних підрозділах випускників цивільних ВНЗ та відомчих навчальних закладів МВС. За їх словами, випускники ВНЗ МВС України швидше адаптуються до наявних умов проходження служби [2, с. 242–243].

Як відомо, в європейських державах існує ефективна система підготовки юристів та працівників правоохоронних органів. Наприклад, у Німеччині є декілька поліцейських освітніх інститутів. Добір майбутніх студентів до такого інституту здійснюється незалежним спеціалізованим центром на основі тестування, що дає змогу оцінити не тільки обсяг знань, але й загальний рівень інтелекту, особливості психології та фізичної підготовки абітурієнта. Визначальним під час навчання у такому закладі є забезпечення його тісного зв'язку з поліцейською практикою. Окрім теоретичної підготовки правоохоронців з кримінального процесу, криміналістики, конституційного права, соціології, психології тощо, вони також мають великі блоки практичних занять. Навчання спочатку відбувається в практичному поліцейському інституті, а потім безпосередньо в поліцейській дільниці, лише після чого студенти складають кваліфікаційний іспит [3].

У навчальних закладах правоохоронної спрямованості країн Європейського Союзу існують спеціальні працівники, які допомагають змоделювати суспільно небезпечні діяння та відтворити різні прояви правопорушень для формування ефективної моделі поведінки майбутніх правоохоронців. Практична підготовка правоохоронців здебільшого передбачає постійне проведення тренінгів, оволодіння практичними вміннями вирішення конфліктів без застосування спеціальних засобів та зброї, організації дорожнього руху, оформлення матеріалів за результатами вчинення правопорушення чи злочину, вжиття спеціальних заходів у межах попереднього слідства, протидії масовим заворушенням [4, с. 58–59].

Тренінгові форми навчання за умови максимальної імітації реальних ситуацій дають змогу більшою мірою адаптувати правоохоронців до типових та екстремальних ситуацій, забезпечують професійність їхніх дій. Важливим є розширення надання освітніх послуг у юридичній сфері та підготовки кадрів для різних програм правоохоронної діяльності. Прикладом реалізації цього напрямку юридичної освіти є ідея функціонування Народних поліцейських академій у Великобританії. Програма підготовки представників громадськості, які допомагають реалізовувати правоохоронну діяльність, передбачала залучення громадян до роботи в добровільній (спеціальній) поліції та навчання в Народній поліцейській академії [5]. У цьому органі створено посади спеціального констебля, керівників ділянки, підрозділу, відділу, шефа добровільної поліції. За цим зразком у 1998 р. сформовано Корпус помічників поліції у Словацькій Республіці [6].

У сусідній Республіці Молдові на законодавчому рівні врегульовано питання існування закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Так, стаття 122 «Освіта за напрямками військової справи, безпеки і громадського порядку» Кодексу Республіки Молдова про освіту від 17 липня 2014 р. [7] регулює питання освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, зокрема за напрямом громадського порядку, та закріплює, що така освіта є складовою частиною національної системи освіти.

На важливість існування таких закладів вищої освіти вказує те, що створення, реорганізація та ліквідація освітніх установ сфери громадського порядку здійснюються Урядом Молдови відповідно до Кодексу Республіки Молдова про освіту та інших нормативних актів.

У частині третій статті 122 Кодексу Республіки Молдова про освіту встановлено, що освіта за напрямками військової справи, безпеки й громадського порядку забезпечує для органів центрального публічного управління та інших державних структур у галузі оборони, безпеки та громадського порядку професійну підготовку, спеціалізацію та підвищення кваліфікації офіцерів і субофіцерів; професійну спеціалізацію і підвищення кваліфікації цивільного персоналу, що працює у вказаних органах; організацію і проведення наукових досліджень за напрямками, що становлять інтерес для міністерств та інших структур сфери оборони, безпеки та громадського порядку; консультативні послуги, наукову підтримку та експертизу в галузі оборони, безпеки та громадського порядку для урядових і неурядових структур відповідно до чинного законодавства [7].

У Республіці Молдові освітні установи зі специфічними умовами, зокрема громадського порядку, організовуються в публічних освітніх закладах професійно-технічної освіти, вищої освіти (ліценціатура, магістратура, докторантура), а також у формі безперервної професійної підготовки з фінансуванням як з державного бюджету, так і на платній основі. Отже, може здійснюватися підготовка студентів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання як за державні кошти, так і за кошти фізичних та юридичних осіб.

Згідно зі статтею 122 Кодексу Республіки Молдова про освіту дипломи про закінчення навчального закладу сфери військової справи, безпеки і громадського порядку та отримані звання дають їх власникам право займати після звільнення в запас посади, еквівалентні тим, на які мають право випускники освітніх установ поза сферою військової справи, безпеки і громадського порядку родинного профіля й того ж рівня. Таким чином, юридична освіта, отримана в закладах освіти Молдови зі специфічними умовами навчання, прирівнюється до освіти, отриманої у вищому класичному юридичному закладі освіти [7].

Зазначаємо, що порядок відбору та умови прийому кандидатів в освітні установи сфери громадського порядку в Молдові встановлюються органами, яким підвідомчі відповідні освітні установи, за допомогою відповідних відомчих нормативних актів, з урахуванням специфіки служби та освіти за відповідними напрямками, а також разом із загальними основами організації прийому в національній освіті.

Використання кращого європейського досвіду та гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами у сфері підготовки правоохоронців та фахівців юридичного напрямку є важливою умовою сучасних трансформацій. Підготовка майбутніх юристів, правоохоронців, правозахисників має бути орієнтована на людиноцентристські начала правоохоронної роботи, а також на посилення практичної підготовки здобувачів вищої освіти як правоохоронців та правозахисників, так і юристів, а також на профілактичну роботу серед населення [8, с. 556].

Однак це має здійснюватися шляхом розроблення нормативно-правових основ для поєднання теоретичного та практичного навчання під час підготовки студентів-юристів [9, с. 123].

Дійсно, цілком логічним виглядає той факт, що підготовка фахівця для Національної поліції суттєво відрізняється від підготовки майбутнього нотаріуса, адвоката чи співробітника СБУ. Саме в цьому мають проявлятися наслідки застосування специфічних умов під час навчання.

Зокрема, для підготовки поліцейських заняття повинні зводитися до тренінгів з відпрацюванням тактичних прийомів дій у типових та екстремальних ситуаціях в умовах тактичних полігонів, на яких варто відпрацьовувати навички комунікації, спостережливості, а також інші спеціалізовані поліцейські навички [10, с. 183–184].

Має рацію В. Романюк, який звертає увагу на те, що реформування відомчої освіти має привести не до ліквідації ВНЗ, а до їх реорганізації з обов'язковим збереженням кадрового потенціалу [2, с. 243].

Найважливішим критерієм оцінювання юридичних закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання є здатність закладу готувати кваліфікованих правоохоронців, а також професійних правників (юристів).

Успішна діяльність будь-якого закладу вищої освіти, зокрема юридичного закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання, за умов євроінтеграції також визначається забезпеченням відповідного контролю за якістю освіти [11, с. 318].

Висновки. Таким чином, в Україні й надалі повинні існувати разом з класичними юридичними закладами освіти заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, зокрема ті, які перебувають у системі Міністерства внутрішніх справ України. Ці установи мають здійснювати підготовку здобувачів вищої освіти для їх подальшого працевлаштування не тільки в органи поліції, але й як профільних юристів.

Особливо це стосується випадків, коли здобуття вищої юридичної освіти проводиться за кошти фізичних та юридичних осіб.

Українському законодавцю варто запозичити досвід молдавських колег щодо регулювання у Законі України «Про вищу освіту» діяльності закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчаннями, зокрема тих, які належать до системи Міністерства внутрішніх справ України.

Порядок відбору та умови прийому кандидатів до закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчаннями системи МВС України мають встановлюватися Міністерством внутрішніх справ за допомогою відповідних відомчих нормативних актів, однак з урахуванням специфіки служби та освіти за відповідними напрямками, а також разом із загальними основами організації прийому в національній освіті.

Список використаних джерел:

1. Шелухін М. Про внутрішній зміст реформування вищої юридичної освіти в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 4. С. 251–263.
2. Романюк В. Вплив специфічних умов навчання у ВНЗ МВС України на здійснення підготовки поліцейських. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)* : збірник наукових статей і тез доповідей науково-практичної конференції до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листопада 2017 р.). Харків : МВС України, Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017. URL: siy96og6OUhRIBmn4NV5iH2M93hWdMgW.pdf.
3. Система полицейского образования в Германии URL: <http://www.bygeo.ru/strany/germaniya/1517-sistema-policeyskogo-obrazovaniya-vgermanii.html>.
4. Винярчук І. Проблемні питання вогневої підготовки на сучасному етапі реформування Національної поліції України. *Теорія та практика правоохоронної діяльності* : тези міжнародної науково-практичної конференції (11 листопада 2016 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 57–60.
5. Зарубежный опыт охраны общественного порядка с акцентом на предупреждение преступлений. URL: <http://www.ormvd.ru/pubs/15218>.
6. Головкина А., Потоцкий Н. Зарубежный опыт разработки программ профилактики правонарушений. URL: <http://litterref.ru/yfsjgemerjgeotrmer.html>.
7. Кодекс Республики Молдова об образовании от 17 июля 2014 г. № 152. URL: <http://www.lexed.ru/zakonodatelstvo-ob-obrazovanii/kodifi-katsiya-zakonodatelstva-ob-obrazovanii/kodeks-respubliki-moldova-ob-obrazovanii.php>.
8. Личенко І. Напрями вдосконалення юридичної освіти та підготовки працівників правоохоронних органів України на основі використання Європейського досвіду. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2017. № 861. С. 554–559.
9. Фігель Ю. Роль практичної професійної діяльності в освітньому процесі студентів юридичних спеціальностей. *Право і безпека.* 2010. № 4 С. 122–126.
10. Красницький І., Йосипів Ю. Деякі аспекти тренінгового навчання поліцейських на тактичних полігонах. *Теорія та практика правоохоронної діяльності* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (11 листопада 2016 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 181–184.
11. Долинська М. Деякі аспекти контролю вищої освіти у країнах Європейського Союзу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2017. № 876. С. 313–319.

